

УДК 378-056.36

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Чупахіна С.В.

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

У статті розглядаються теоретико-методологічні аспекти готовності майбутніх учителів застосовувати інформаційні комп'ютерні технології в творчому педагогічному процесі інклюзивного навчання. Готовність визначається як уміння організовувати професійну діяльність з технічною підтримкою, яка виключає з процесу розумової діяльності різноманітні рутинні операції, підвищує творчість, сприяє народженню нових гіпотез, ідей тощо. Доведено, що готовність до діяльності як єдність мотиваційних, пізнавальних, емоційно-вольових компонентів, визначає поняття «готовність до використання інформаційних комп'ютерних технологій у професійній діяльності в інклюзивному навчанні». Аргументовано, що учитель, плануючи урок в інклюзивному класі, підбираючи інформаційні комп'ютерні технології та форми їх використання має чітко уявляти, які саме можливості їхнього застосування під час роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Визначено, що комп'ютер як демонстраційний технічний засіб під час уроку в інклюзивному класі стає невід'ємним засобом навчання, однак все ж максимальну ефективність інформаційні технології мають при безпосередньому активному використанні їх можливостей самими учнями та учнями з особливими освітніми потребами зокрема.

Ключові слова: готовність, інформаційні технології, інформатизації освіти, інклюзивне освітнє середовище, дітьми з особливими освітніми потребами, професійна діяльність.

Постановка проблеми. Новітні підходи до сучасної системи освіти відкривають нові можливості, однак водночас вимагають підвищення рівня професійної компетентності вчителів. Завдання навчання і виховання учнів, всебічно розвинених і підготовлених до життя та взаємодії в сучасному інформаційному суспільстві, може вирішувати лише учитель, який на високому рівні володіє сучасними педагогічними інформаційними технологіями.

Інтенсивний розвиток можливостей інформаційних технологій (ІТ) відображається

й у змісті готовності педагогів до діяльності в сучасній школі в умовах інклюзивного навчання та визначається рівнем означеної готовності й інформаційною компетентністю фахівця.

Відповідно до сучасних досліджень, інформаційні технології дозволяють підвищити ефективність навчання на 20-30% й сприяють компенсації порушених функцій в максимально індивідуалізованому, адаптованому до потреб кожної дитини підході.

Відтак у контексті швидкоплинних процесів розвитку технологій та запровадження їх

в освітній простір актуальності набуває дослідження проблеми формування готовності майбутніх учителів до використання ІТ у професійній діяльності з урахуванням особливостей інклюзивного навчання.

Актуальність останніх дослідження і публікації. Означене дослідження проводили з урахуванням того, що готовність майбутніх учителів до використання ІКТ в умовах інклюзивного освітнього середовища є частиною їхньої готовності до професійної діяльності.

Очевидним є й те, що однією з найважливіших складових професійної компетентності вчителя є ступінь його готовності до використання сучасних інформаційних технологій (ІТ) в професійно-педагогічній діяльності.

Сучасні дослідження інформатизації освіти (у теорії та практиці) посідають чільне місце в процесі підготовки фахівців та стають завданням наукового пошуку вчених А. Алексюка, І. Богданова, С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюна, О. Пехоти, І. Підласого, Н. Тализіної, С. Сисоева. Систему підготовки вчителя до використання інформаційних технологій в навчальному процесі запропонував М.Жалдак. Проблеми використання інформаційних технологій в навчальному процесі обґрунтували О. Бугайова, Г. Гайдучок, С. Гончаренко, О. Кабардіна, Є. Коршак, Б. Миргородський, Б. Перкальська, М. Шахмаєва та ін.

У сучасних наукових пошуках визначено, що інформаційне суспільство ХХІ століття – це суспільство глобальної компетентності, основою якого є інформація та інформаційні технології [5; 8, с. 36].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інформаційні технології та комп'ютерна грамотність є невід'ємний елементом підготовки майбутніх учителів, однак зовсім не вичерпує її. Відтак, на нашу думку, в процесі підготовки вчителів до професійної діяльності важливо закласти основи формування професійної культури вивчення та навчання дітей з ООП з урахуванням можливості використання ІТ та перспектив їх розвитку. Особливого значення набуває розуміння майбутніми фахівцями результату застосування ІТ, що вимагає насамперед формування цифрової компетентності як основа професійної компетентності педагога, його вміння аналізувати та підбирати для роботи навчальні комп'ютерні програми (НКП), забезпечуючи кожній дитині індивідуальний темп і спосіб отримання й засвоєння знань, надання можливості самостійно продуктивно навчатися, забезпечуючи, за потреби, покрокову систему допомоги.

Мета статті. Головною метою означеного дослідження є обґрунтування особливостей формування готовності майбутніх учителів до використання інформаційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Використанням ІКТ в професійно-педагогічній діяльності це цілеспрямований, усвідомлений процес інформаційно-комп'ютерної організації вчителем освітньо-виховної та науково-дослідної діяльності з метою ефективнішого вирішення професійно-педагогічних та дослідницьких завдань [2].

У сучасних наукових дослідженнях проблема формування готовності особистості до професійної діяльності вирішується з урахуванням певного комплексу підходів. Аналіз науково-педагогічних теорій доводить, що задля вирішення проблеми формування готовності майбутніх учителів до використання ІКТ у професійній діяльності важливо враховувати системний, особистісно-орієнтований, модульний, діяльнісний та технологічний підходи.

Означений комплекс підходів визначено з урахуванням досліджень Р. Фейджіна, А. Холла, У. Росс Ембі та ін. [4].

Вважаємо за доцільне зауважити, що першоосновою формування готовності майбутніх учителів до використання ІКТ у професійній діяльності стають певні аспекти, а саме: об'єкт вивчення, суб'єкт, який зазнає впливу та діяльність загалом.

Враховуючи вищезначене можемо виділити основні підходи – системний, особистісно-орієнтований і модульний, які розкриваються через додаткові (підтримуючі) підходи – діяльнісний і технологічний, які впливають на формування готовності майбутніх учителів до використання ІКТ у професійній діяльності. Розглянемо особливості використання означених підходів детальніше.

Формування у майбутніх учителів готовності до використання ІКТ у професійній діяльності це складноорганізований процес. Методом дослідження означеного процесу є системний підхід, принцип якого полягає в побудові системи, особливістю якої є обґрунтування та формулювання її прикінцевої мети. Відтак така система створюється задля формування у майбутніх учителів досвіду використання ІКТ у професійній діяльності.

Зауважимо, що ефективність діяльності здебільшого зумовлено людським чинником та залежить від мети кожної особистості зокрема, від її практичної готовності до означеної діяльності, відтак завданням та результатом стає готовність майбутніх учителів використовувати ІКТ в професійній діяльності.

Наукові пошуки учених обґрунтовують два основні теоретичні підходи до розуміння готовності (підготовленості): функціональний та особистісний. Готовність розглядається у взаємозв'язку з майбутньою діяльністю, а підготовленість – як тривала чи стійка готовність особистості до майбутньої професійної діяльності [9].

Вчені розглядають готовність через низку психічних функцій, формування яких є важливим для досягнення результатів діяльності.

Відтак готовність визначається як особливий психічний стан, що посідає проміжний щабель між психічними процесами та властивостями особистості, які утворюють загальний функціональний рівень і є підґрунтям для розвитку процесів необхідних для забезпечення результативності професійної діяльності [7; 9].

Наступний теоретичний підхід до проблеми готовності, вивчає готовність на вищому – особистісному рівні – це саме підготовленість. Досліджуючи особистісні передумови, необхідні для успішної діяльності, вчені розглядають психологічну підготовленість як сукупність особистісних якостей фахівця, які забезпечують виконання функцій, адекватних потребам кожної конкретної діяльності [9].

Важливими для порушеного нами дослідження стали погляди учених щодо особливостей змісту й структури психологічної готовності особистості до професійної діяльності (рис. 1).

Означений підхід будемо враховувати під час визначення компонентів готовності вчителя до використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Слід зазначити, що означені види готовності існують та проявляються ізольовано та в цілісній єдності.

У педагогіці «готовність» розглядається як інтегральна, професійнозначуща якість особистості вчителя, як система взаємопов'язаних структурних компонентів, що враховує особистісні (професійні мотиви та інтереси) і процесуальні (професійні знання й вміння) аспекти (Н. Кічук, Л. Кондрашова, А. Ліненко, О. Мороз, О. Пехота, В. Сластьонін, Г. Троцько та ін.) [9].

Учені розробляючи професіограму вчителя, визначають сутність та структуру професійної готовності майбутніх учителів з урахуванням застосування ІКТ. Педагогічна готовність майбутніх учителів до їх використання як цілісне утворення особистості, забезпечується трьома компонентами: мотиваційним, оцінним та операційним (рис. 2) [1].

Готовність застосовувати ІКТ в творчому педагогічному процесі дослідники розглядають як уміння організувати професійну діяльність з технічною підтримкою, яка виключає з процесу розумової діяльності різноманітні рутинні операції, підвищує творчість, сприяє народженню нових гіпотез, ідей тощо [7].

Готовність майбутніх учителів до використання ІКТ не є завершеною характеристикою особистості у професійній діяльності в умовах інклюзивного навчання. Соціальна та професійна потреба вчителя в удосконаленні освітнього процесу та самоосвіти, визначає поняття «готовність майбутніх учителів до використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП» як динамічне, відкрите, системне утворення.

Отож можемо узагальнити, що готовність до діяльності як єдність мотиваційних, пізнавальних, емоційно-вольових компонентів, ви-

значає поняття «готовність до використання ІКТ у професійній діяльності в інклюзивному навчанні», це:

– важливі якості особистості, які динамічно розвиваються;

– ступінь засвоєного досвіду використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП, яка проявляється на суб'єктивному рівні як цілісна система здатна до інтегрування мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового та рефлексивного компонентів [3].

Означені компоненти не вичерпують складну структуру готовності майбутніх учителів до використання ІКТ у професійній діяльності в інклюзивному навчанні, однак в межах започаткованого дослідження їх врахування має певну продуктивну значущість – стає підґрунтям для визначення складної системи формування готовності та педагогічних умов, які її формують.

Складна структура системи формування готовності майбутніх учителів до використання ІКТ у професійній діяльності в інклюзивному навчанні передбачає певні компоненти (рис. 3).

Готовність до використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП в умовах інклюзивного освітнього середовища – це динамічна якість, вона враховує ступінь засвоєння досвіду використання ІКТ професійної діяльності з дітьми з ООП та проявляється на суб'єктивному рівні як цілісна система, що інтегрує мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий та рефлексивний компоненти.

Розглянемо означені компоненти детальніше. Щодо змістового, то для успішного вирішення професійних завдань сучасний учитель має оволодіти:

– ґрунтовними знаннями про предмет його пізнавальної діяльності;

– певними відомостями про способи, засоби й прийоми розв'язання конкретних професійних завдань з використанням ІКТ [6].

Знання щодо способів використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП сприяють вирішенню професійних завдань на вищому рівні.

Аналіз науково-педагогічних досліджень доводить, що змістовий компонент системи формування готовності майбутніх учителів до використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП це формування методологічних, теоретичних та технологічних знань [4].

Структура методологічних знань на думку вчених, це методологічна культура вчителя, яка забезпечується внутрішньою рефлексією, методикою й логікою процесу діяльності (В. Сластьонін та ін.).

Оскільки започатковане дослідження розглядає формування готовності майбутніх учителів до використання ІКТ у інклюзивному навчанні, то система науково-педагогічних знань мала б співвідноситися з системою знань про ІКТ відповідно до вирішення професійних завдань та конкретними умовами застосування

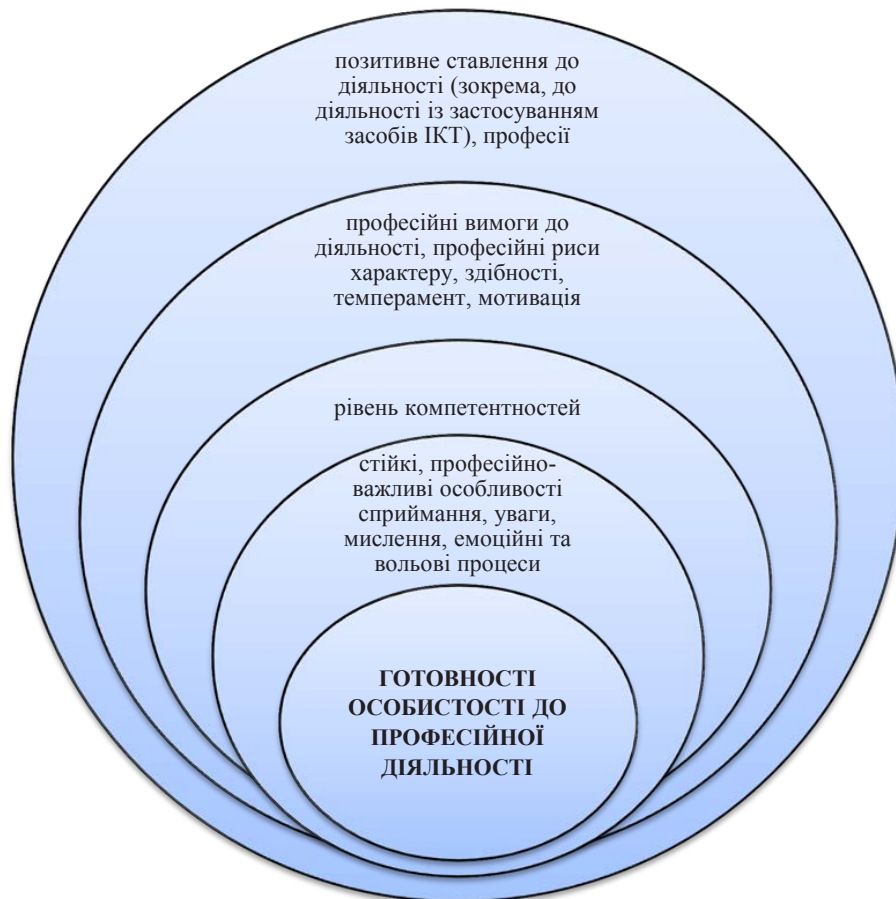

Рис. 1. Структура готовності особистості до професійної діяльності

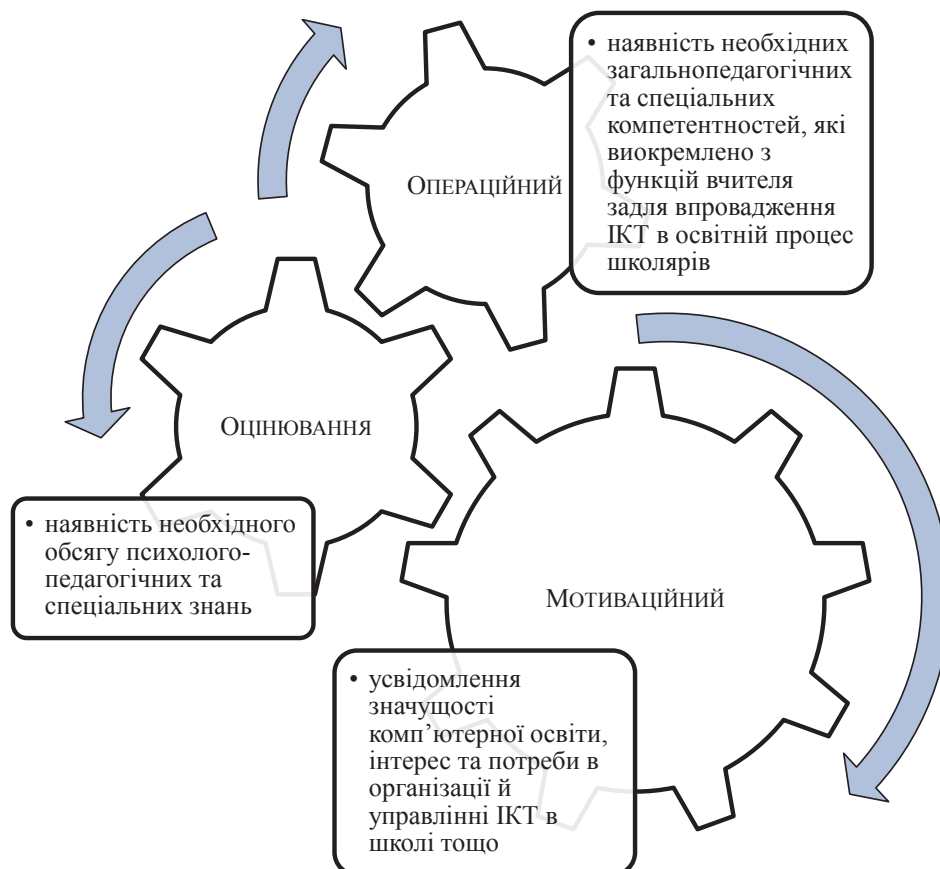

Рис. 2. Компоненти готовність майбутніх учителів до використання ІКТ

ЗМІСТОВНИЙ
<ul style="list-style-type: none"> система знань пошуку, використання можливостей ІКТ у роботі з дітьми з ООП
МОТИВАЦІЙНИЙ
<ul style="list-style-type: none"> наявність мотивів, інтересів потреб й ціннісних орієнтацій щодо використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП
КОГНІТИВНИЙ
<ul style="list-style-type: none"> наявність знань про ІКТ, особливості їх використання у роботі з дітьми з ООП; оволодіння вміннями використання ІКТ в професійно діяльності в інклюзивному навчанні
ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ
<ul style="list-style-type: none"> особливості сприймання, уваги, мислення, емоційні та вольові процеси
РЕФЛЕКСИВНИЙ
<ul style="list-style-type: none"> усвідомлення значущості використання ІКТ в діяльності як умови підвищення професіоналізму прагнення до вольового напруження і саморегуляції під час оволодіння ІКТ здатність до адекватної оцінки можливостей ІКТ у роботі з дітьми з ООП; здатності об'єктивно оцінювати сфери та способи оптимальної реалізації ІКТ у роботі з дітьми з ООП
ДІЯЛЬНІСНИЙ
<ul style="list-style-type: none"> уміння використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП та у інших видах діяльності, в яких ці вміння формуються й розвиваються
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
<ul style="list-style-type: none"> визначає особливості організації процесу підготовки вчителів до використання ІКТ у професійній діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища через систему відповідних методів, засобів і форм

Рис. 3. Компоненти системи формування готовності майбутніх учителів до використання ІКТ в інклюзивному навчанні

цих знань у роботі з дітьми з ООП, забезпечуючи перехід від однієї системи знань до іншої за допомогою узагальнення та впровадження нових підходів до навчання, які допомагають майбутнім учителям цілісно розглядати педагогічну реальність та продуктивно вирішувати професійні завдання використовуючи можливості ІКТ. Відтак для ефективного формування готовності майбутніх учителів до використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП в інклюзивному навчанні на початковому етапі необхідні саме теоретичні знання.

Дотично до означеного дослідження розглянемо форми та методи формування готовності

майбутніх учителів до використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП (рис. 4) [3].

Учитель, плануючи урок в інклюзивному класі, підбираючи ІКТ та форми їх використання має чітко уявляти, які саме можливості використання ІКТ під час роботи з дітьми загальною та з дітьми з ООП зокрема.

Під освітнім потенціалом ІКТ будемо розуміти їхні можливості, які ефективно вирішують дидактичні, методичні та організаційні завдання під час навчання дітей з ООП в інклюзивному освітньому середовищі.

Узагальнюючи наукові ідеї І. Роберт, Є. Машбіц та ін., можемо узагальнити можли-

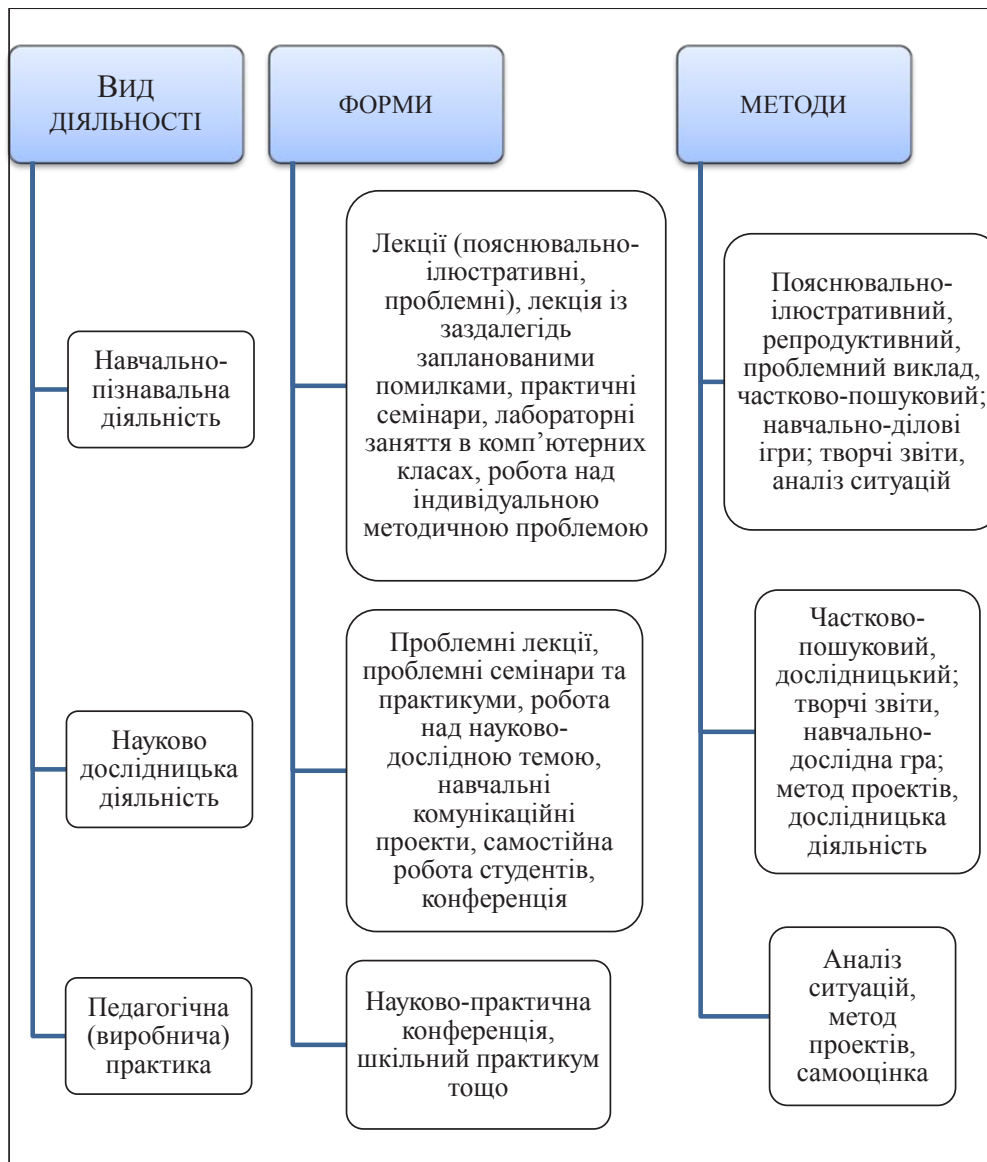

Рис. 4. Форми та методи формування готовності майбутніх учителів до використання ІКТ у роботі з дітьми з ООП

вості реалізації освітнього потенціалу ІТ на сучасному уроці в інклюзивному класі (рис. 5) [4].

Комп'ютерні засоби навчання називають інтерактивними, оскільки вони здатні «відгукватися» на дії учня і вчителя, «вступати» з ними в діалог, що є важливою особливістю методики навчання із використанням можливостей ІКТ.

Отож ІКТ стають певною частиною освітнього процесу на всіх етапах навчання (рис. 6).

Для учня означені технології виконують функцію учителя, робочого інструменту, об'єкта навчання, співучасника навчального процесу, дозвілля (ігрового середовища) тощо.

У професійній діяльності вчителя ІКТ це важливий інструмент, який теж має певні функції (рис. 7).

Співпраця педагогічного колективу та батьків відтворюється ІКТ в наслідок комунікації

з широкою аудиторією (комп'ютерні мережі), телекомунікації Internet.

Враховуючи функції комп'ютера та ІТ в освіті науковцями запропоновано наступну класифікацію їх застосування (рис. 8) [4; 6].

Задля ґрунтовнішого опису означених видів важливо врахувати можливість використання ІКТ для проведення психолого-педагогічних досліджень, тестування та автоматизованої обробки результатів.

Адаптуючи результати досліджень зарубіжних та вітчизняних учених встановлено, що високий рівень розвитку ІТ, враховує ключові аспекти комп'ютерної грамотності вчителя, які є важливими для означеного дослідження (рис. 9).

Отож можемо узагальнити, що використання ІКТ на уроці в інклюзивному освітньому середовищі стає можливим за умови готовності вчителя до їх використання у роботі з дітьми

Рис. 5. Можливості реалізації освітнього потенціалу ІТ на сучасному уроці в інклюзивному класі

з ООП та забезпечується професійними знаннями й умінями (рис. 10).

Комп'ютер як демонстраційний технічний засіб під час уроку в інклюзивному класі стає невід'ємним засобом навчання, однак все ж максимальну ефективність ІКТ мають при безпосередньому активному використанні їх можливостей самими учнями.

Висновки і пропозиції. Отож з урахуванням сучасних досліджень проблеми формування го-

товності майбутніх учителів до використання ІКТ у професійній діяльності, можемо стверджувати, наявність певних передумов вирішення завдань означеної проблеми та відсутності єдиної концепції процесу формування готовності студентів – майбутніх учителів до використання ІКТ у майбутній професійній діяльності.

Відтак залишаються недостатньо дослідженими такі дотичні до порушеного дослідження проблеми, як практичне й організаційно-мето-

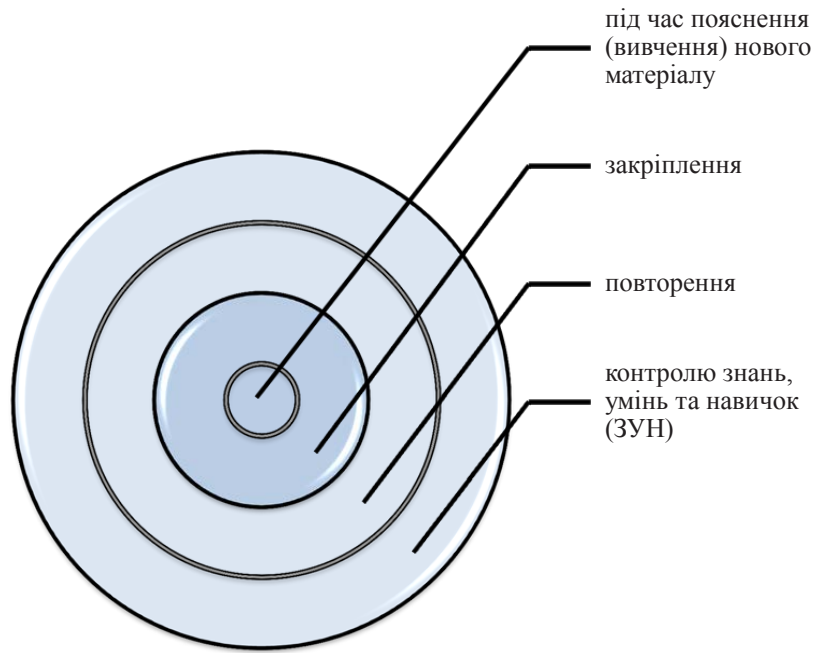

Рис. 6. Використання ІКТ на різних етапах навчання

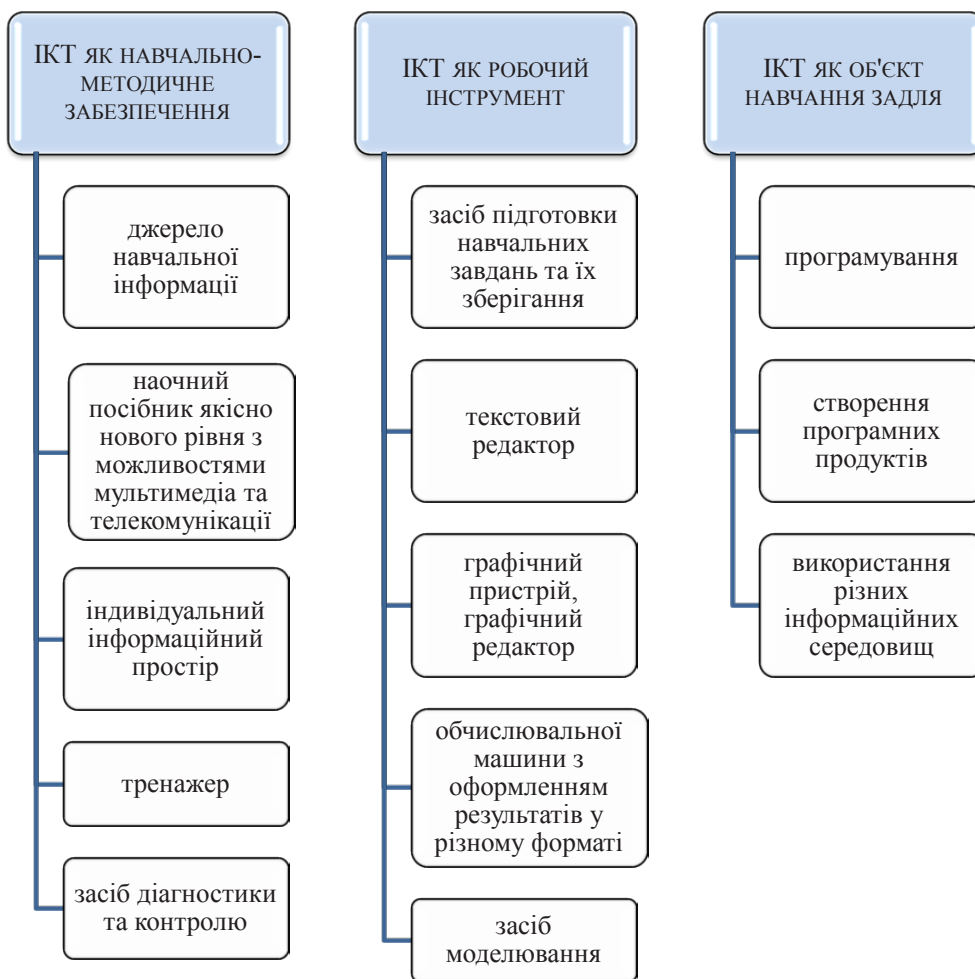

Рис. 7. Функції ІКТ у професійній діяльності вчителя

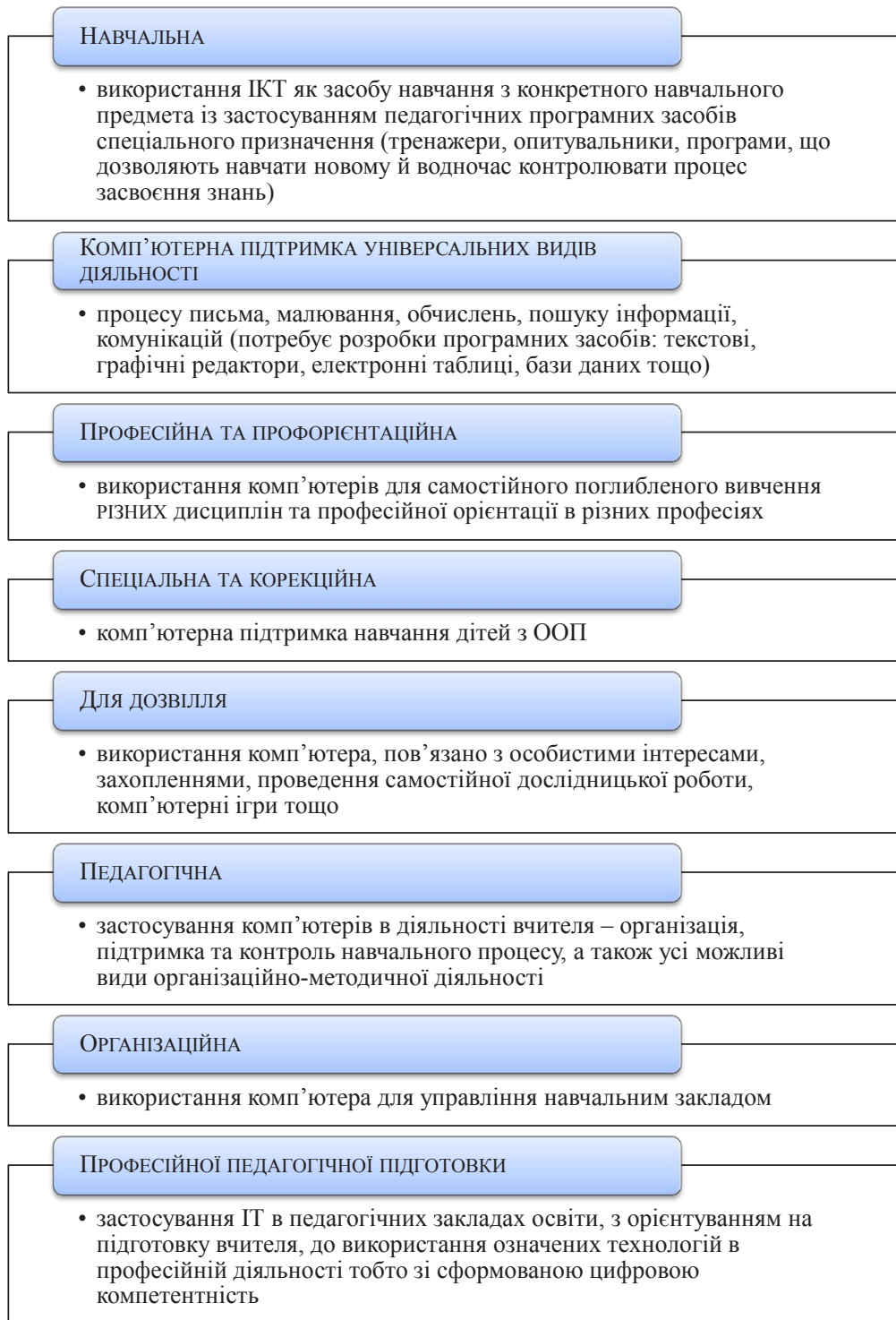

Рис. 8. Класифікація комп'ютера та інформаційних технологій в освіті щодо їх застосування (А. Єршов)

дичне забезпечення освітнього інформаційно-комп'ютерного простору в системі підготовки майбутніх учителів. Використання ІКТ як засобу навчання змінює структуру дидактичної системи сучасної освіти.

Означений висновок доводить, що вказаний компонент важливо детальніше розглянути в методичній системі підготовки майбутніх учителів до використання засобів ІКТ в інклюзивному навчанні.

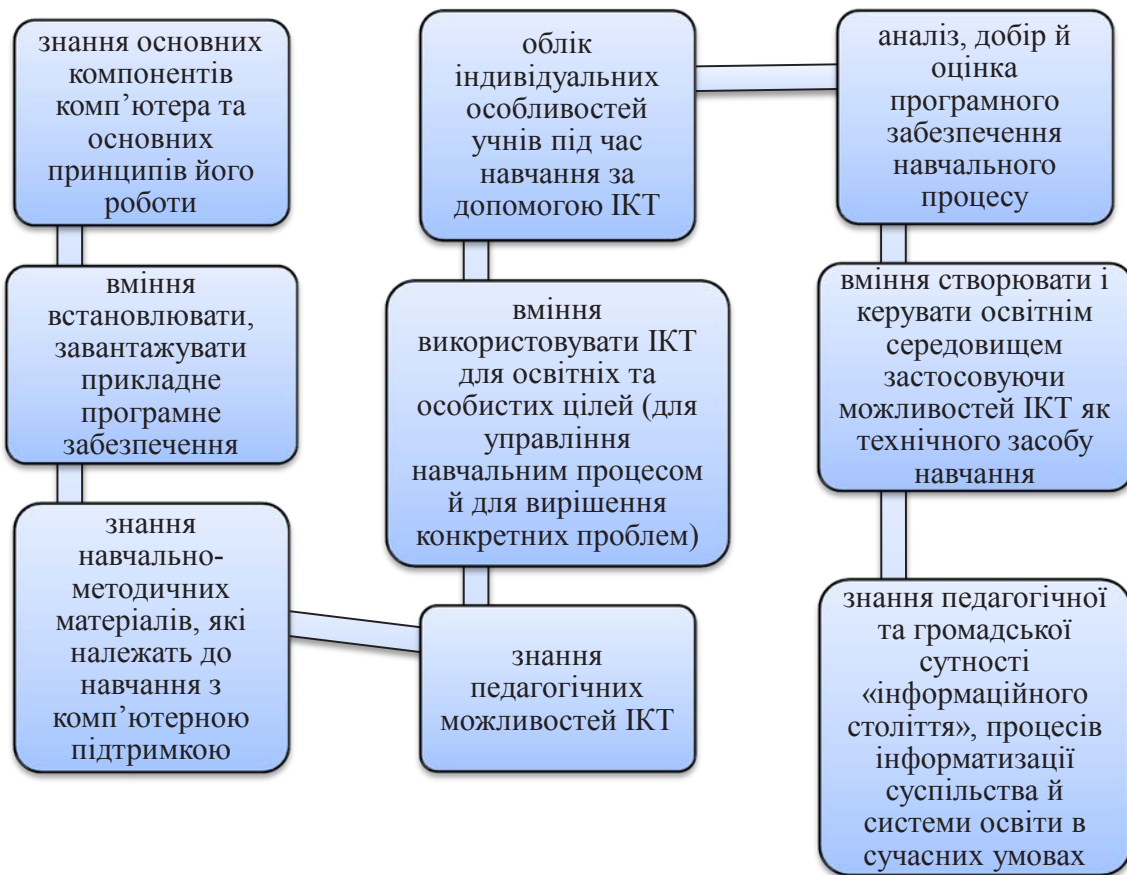

Рис. 9. Комп'ютерна грамотність вчителя

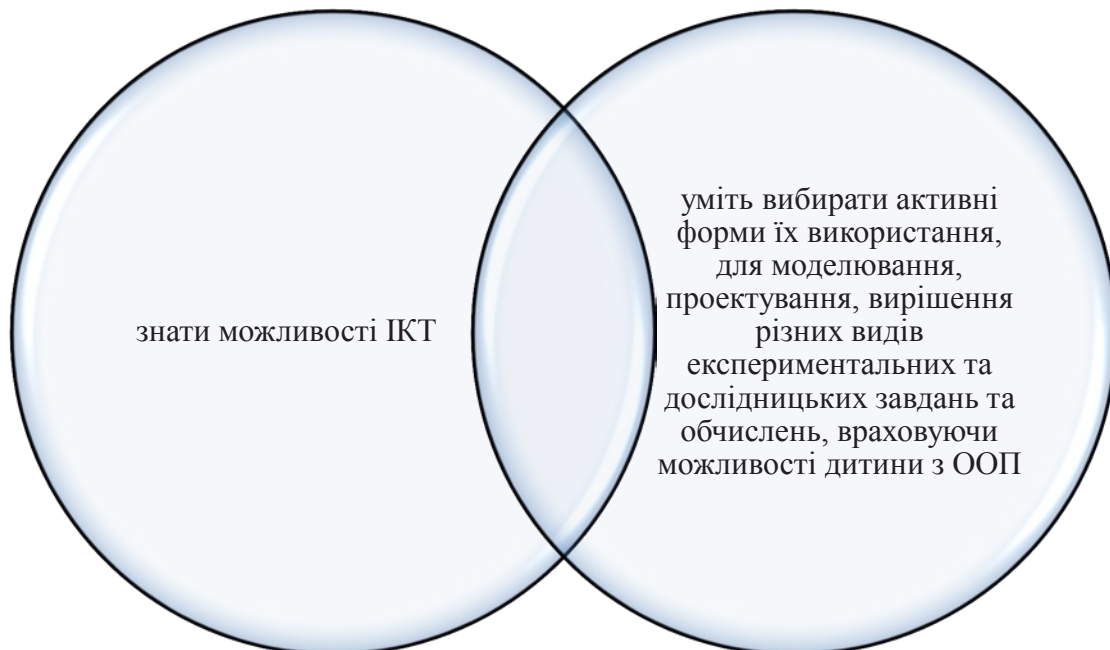

Рис. 10. Складові готовності вчителя до використання ІТ

Список літератури:

1. Акмалдінова О. М. Інформаційні технології як навчальний засіб // Проблеми освіти: Наук. зб. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – № 52. – С. 16–21.
2. Зайцева С.А., Іванов В.В. «Інформаційні технології в освіті». URL: <http://sgpu2004.narod.ru/infotek/infotek2.htm>
3. Казачінер О.С. Інформаційно-освітній простір для навчання дітей з особливими потребами / О.С. Казачінер, Ю.О. Вірич. – Харків : Вид. група «Основа», 2018. – 94 [2] с.
4. Макаренко Л.Л. Комп'ютерна грамотність як складова професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2006. 294 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
6. Основи інформаційних технологій і систем: навч. посіб. / В.А. Павлиць, Л.К. Гліненко ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 500 с. : іл. – Бібліогр.: с. 486–494 (129 назв). – ISBN 978-617-607-440-3
7. Пехота О.М. Освітні технології : навч.-метод. посібник / О.М. Пехота. – К. : Видавництво А.С.К., 2003. – 225 с.
8. Програмоване навчання. Технічна енциклопедія TechTrend [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.techtrend.com.ua/index.php?newsid=15503>
9. Шахов В.І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект / В.І. Шахова. – Вінниця, 2007. – 383 с.

Чупахіна С.В.

ГВОУ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аннотация

В статье рассматриваются теоретико-методологические аспекты готовности будущих учителей применять информационные компьютерные технологии в творческом педагогическом процессе инклюзивного обучения. Готовность определяется как умение организовывать профессиональную деятельность с технической поддержкой, которая исключает из процесса умственной деятельности различные рутинные операции, повышает творчество, способствует рождению новых гипотез, идей и тому подобное. Доказано, что готовность к деятельности как единство мотивационных, познавательных, эмоционально-волевых компонентов, определяет понятие «готовность к использованию информационных компьютерных технологий в профессиональной деятельности в инклюзивном обучении». Аргументировано, что учитель, планируя урок в инклюзивном классе, подбирая информационные компьютерные технологии и формы их использования должен четко представлять, какие именно возможности их применения при работе с детьми с особыми образовательными потребностями. Определено, что компьютер в качестве демонстрационного технического средство во время урока в инклюзивном классе становится неотъемлемым средством обучения, но все же максимальную эффективность информационные технологии имеют при непосредственном активном использовании их возможностей самими учащимися и учащимися с особыми образовательными потребностями в частности.

Ключевые слова: готовность, информационные технологии, информатизация образования, инклюзивная образовательная среда, детьми с особыми образовательными потребностями, профессиональная деятельность.

Chupakhina S.V.

Vasyl Stefanyk Precarpathian National university

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF FUTURE TEACHERS 'READINESS TO USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Summary

The article deals with the theoretical and methodological aspects of the readiness of future teachers to apply computer information technologies during inclusive education. It is proved that readiness for activity as a unity of motivational, cognitive, emotional-volitional components, defines the notion of "readiness for use of computer information technologies in professional activity in inclusive education". It is argued that the teacher, when planning a lesson in the inclusive class, choosing information computer technologies and their forms of use should clearly understand what the possibilities of their use when working with children with special educational needs. It has been determined that the computer during the lesson in the inclusive class becomes an integral learning tool, but still the maximum effectiveness of information technology is in the direct use of students and pupils with special educational needs.

Keywords: readiness, information technologies, informatization of education, inclusive educational environment, children with special educational needs, professional activity.